

Kārbes, prussakas ja āmblīk

KÄRBES, PRUSSAKAS JA ÄMBLIK _____

autor **Anton Hansen Tammsaare**
lavastaja ja dramatiseerija **Leino Rei**
kunstnik ja helilooja **Kaspar Jancis**
valguskujundaja **Madis Kirkmann**
helitehnik **Aigar Vals**

MÄNGIVAD:

Getter Meresmaa või
Taavi Tõnisson

Esietendus 1. septembril 2024 Tallinna Kirjanduskeskuse
Tammsaare muuseumi hoovis.

Maailm miniatuuris

Maarja Vaino

Tallinna Kirjanduskeskuse direktor

Miniatuur on lühike, täpse sõnastusega proosa-väikevorm, mida iseloomustab rõhutatult lüüriline meeleolu.

20. sajandi alguses elas see vorm, mida on nimetatud ka kunstmuinasjutuks, oma kõrgaegu – Soomes kirjutas neid näiteks lugejate poolt palavalalt armastatud Eino Leino, Suurbritannias skandaalne Oscar Wilde, Eestis Friedebert Tuglas ning A. H. Tammsaare.

Tammsaare esimesed kunstmuinasjutud ilmusid 1909. aastal. See oli aeg, mil ta oli asunud õppima Tartu Ülikooli õigusteaduskonda ning suhtles lähemalt ka Noor-Eesti rühmitusega. Arvatakse, et teatud romantismile omane meeleolu, mis tema miniatuurides valitseb, ongi ennekõike nooreestlaste mõjutus.

Teisalt otsis Tammsaare tol ajal hoopis oma „kirjanikumina“. Ta katsetas näidendite kirjutamist, aga tulemustega rahule jäämata hävitas need visandid. Jutustuste ja novellide käekäik oli parem, need jõudsid ka trükki. Tollest ajast on säilinud isegi üks Tammsaare luuletus, pealkirjaga „Ühele noorele neiule“. Tammsaarel oli ülikoolipäevil mitmeid romantilisi läbielamisi ning osa neist kajastub vaieldamatult ka tema miniatuuride teemavalikus: „Süüta armastus“, „Armastus“, „Poiss ja liblik“, „Näkk“ jt.

Miniatuuridega eemaldus Tammsaare oma varasema loomingu naturalismist ning asus avastama inimolemuse irratsionaalsemaid valdkondi. Armastus on üks neist tabamatuid ja mõistuslikule analüüsile allumatuid nähtusi, mis kirjanikku huvitasid. Kuid inimsuhete keerukuses on veel palju arusaamatuid nüansse lisaks armastusele ning nende mõistmiseks pööras Tammsaare pilgu looduse poole. Ülikoolis õppimise ajal osales ta lisaks juuraloengutele võimalusel alati ka psühholoogiat ning looduteadusi käsitlevates loengutes; väikese poisina karjas käies oli tulevase kirjaniku meelistegevuseks aga põhjalikult jälgida putukate ning lindude-loomade omavahelisi suhteid ja käitumisviise.

Nii ei olegi imestada, et mõned miniatuurid, kus Tammsaare on tegelasteks võtnud putukad või linnud, mõjuvad ootamatult karmilt, isegi julmalt. Ometi just sellisena loodus ennast kirjanikule ilmutas – eluseadustest lähtuvana. Eriti selgelt tuleb see ilmsiks loos „Kaaren ja pojad”, kus emakaaren laseb ellu jääda vaid sel pojalt, kes omakorda lubab elu edasi kanda.

Miniatuuride teemavalikus kajastuvad ka Tammsaare juuraõpingud, seda eriti loos „Kärbes, prussakas ja ämblik”, kus on omajagu juttu seadustest ja kokkulepetest. Miniatuuride keelekasutus imiteerib vanatestamentlikku stiili ning eks Vana Testament ongi üks vanemaid „seaduseraamatuid”. Tammsaaret huvitas just see, kuidas toimivad inimeste loodud seaduste kõrval loodusseadused ning inimhinge enda sisemine seaduspära ja hingeelu. Mis on otsustavam – seadusepügal või südametunnistus?

Aga mis on südametunnistus? Keegi ei tea, kus see asub või miks ta tekib. Ometi on see inimühiskonna kultuursena püsimise üks alustalasi. Seadusedki saavad lõpuks kehtida vaid südametunnistuse sunnil.

Tammsaare kirjutas oma miniatuurid enne talle kuulsust toonud romaane „Kõrboja peremees” ja „Tõde ja õigus”. Ometi võib kunstmuinasjuttudest tulevase romaani-Tammsaare juba üles leida. Tema miniatuurid kannavad paljusid olulisi märksõnu, mida ta hiljem oma romaanides lahti kirjutama asus. Kõnekaimad on „Tõde” ja „Armastus”, aga ka näiteks „Laulik” ja „Kandlemängija”. Muusikal on Tammsaare loomingus oma tähenduslik roll. Miniatuur on ju ka muusikaline žanr: meeolukas lühipala. Erilise meeolu visandamine miniatuurides oli kahtlemata üks Tammsaare taotlusi.

Miniatuurid on vähendatud mõõtmes variatsioonid samadel motiividel, mis hiljem Tammsaare romaanides keskseteks teemadeks saavad. Need on nagu veepiisad, mis peegeldavad maailma.

Mis tunne on olla kärbes?

Lennart Lennuk

Eesti Loodusmuuseumi bioloog

Tammsaare poolt valitud tegelased on meile kõik tuttavad, kuigi küll ilmselt mitte kõige paremas mõttes. 20. sajandi kirjanduses on küllaltki vähelevinud niivõrd pisikesi loomi tegelastena kujutada. Ent selles Tammsaare lühijutus rullub meile lahti kärbse, prussaka ja ämbliku maailm väga omamoodi võtmes. Kuidas kirjanik nende tegelasteni jõudis ja miks ta just sellised iseloomud neile külge haakis? Eks see demonstreerib hästi Tammsaare riukalikku fantaasiat, kuid samas ka eestlaste ammuseid suhteid putukatega.

Kõik nad on tubased tegelased: osake loodusest, kuid kohastunud elama inimesega koos, inimkaaslejad. Nii kärbes, prussakas kui ka ämblik on kõik üht- või teistviisi põlatud, kuna paraku anname loodusele tähenduse ikka läbi enda kogemuste. Nii ongi kirjanik kärbest kujutanud kui hädasolijat: kes meist ei oleks ärganud mõtte- või unehölmast mõne varakevadise kärbse äreva sumina peale. Samas ei tee kärbes peale tüütu sumina mingit suurt kahju. Muide – üks loodusemees kodustas kärbse, pani talle nime ja kohe oli palju kergem koos elada, sest nii sai kärbsest igati täieõiguslik toakaaslane. Siit mõte – püüdkem mõista ka kõige veidramaid ja tüütumaid, kohe hakkab endal kergem.

Ämblik on Tammsaare jutus üks salapärasemaid – räägib

vähe ja punub meie eest pisut varjatud plaani. Ämblik on nagu karma, ta on vaikne, kuid kontrollib mängu. Enamjaolt vaikiv tegelane, kes vaatab, et õiglus oleks majas. Ka pärismaailma ämblik on vaikne ja kannatliku loomuga, kes tegutseb vaid siis, kui seda päriselt vaja.

Prussakas, kes hämaras oma asju ajab, võib tõesti jätta küsitavate kavatsustega tegelase mulje, ning nagu ka loos selgub, olid prussakad oma rohkuses vanasti ümberkondsetele tõeliseks nuhtluseks. Kuid see, kas prussakas on hea või halb tegelane, on taas inimese mätta otsast antav hinnang. Ükski elukas siin ilmas pole pahatahtlik, igauks lihtsalt üritab elada nii, kuidas oskab. Lihtsalt see, kuidas näiteks prussakas on elama õppinud, ei pruugi meile alati meeldida.

Looduses ei ole asjad alati nii selgepiirilised kui inimeste mõtetes.

Looduse reeglid on universaalsemad kui inimeste reeglid, niisamuti nagu Tammsaare prussaka reeglitest on meie omad paindlikumad. Siiski on meile omane tõmmata halva ja hea vahele selgeid piire andes nii hinnanguid elusolenditele, keda me lõpuni ei mõista, kuigi lähemalt tundma õppides ei pruugi nad üldse meie kujutlusele vastata. Igal elusolendil on elule õigus, kuid tõsiasi, et üks sööb teist, on loodusseadus, mis hoiab eluringi toimimises.

Igal pisemalgi mutukal on oma enda ilm – omailm. Kõik nad tunnetavad seda maailma hoopis isemoodi ja kindlasti on see tunne meie omast väga palju erinev. Näiteks kärbsed

jaoks möödub aeg hoopis teisiti kui inimesel. Kui istuksime koos kärbsena kinosaalis, siis meie jaoks sujuvana jooksev pilt, mis koosneb igas sekundis kahekümne viiest eraldiseivast ettemängitud kaadrist, oleks tema jaoks aeglane pildigalerii vaatamine. Suhtlus käib kärbestel aga rääkimise asemel tiibade poolt tekitatud helidega. Nii võib Tammsaare lühijutus tegutseva kärbsena pininas peituda vägagi sisukas monoloog.

Võime ainult ette kujutada, milline on ühe või teise pisimutuka maailm, kuid paraku oskame seda teha ainult läbi inimeseks olemise filtri. Võime ette kujutada, kuidas oleks kärbsena lae all lennata ja hiiglaslikke suhkrutükke oma jalgade abil maitsta. Siiski on keeruline, kui mitte võimatu, samal ajal unustada inimesele omased tajud. Ometi on selliseid mõttemänge teha väga põnev, sest nii avanevad ka meile selle maailma rohked, hoopis erisugused tahud.

Kuigi me ei saa ilmselt kunagi teada, mis tunne on tegelikult olla kärbes, prussakas või ämblik, siis Tammsaarelikku kärbest, prussakat või ämblikku võime ära tunda meid ümbritsevates inimestes ja tegelikult endaski. Seejuures ei maksa unustada, et ka inimene on loom ja osa loodusest.

Teater ja karavan? Karavan ja teater? Karavanteater!

Meelelahutus on ajalooliselt olnud rändajate elukutse. Juba sügaval keskajal liikusid muusikud, jutuvestjad, pantomiimid, žonglöörid ning kõiksugu teised etlejad küllast külla ja linnast linna, et elatist teenida ja uut publikut leida.

Ka nukuteater on ajalooliselt rändav teatriliik. Käidi mööda laadaplatse, turgusid, linnaväljakuid. Etendamiseks ei olnud palju vaja: näitlejal olid kaasas oma nukud ja veidike lavakujundust. Kõik see mahtus hõlpsasti käsikärsusse või vankrile, mida aitas hea õnne korral vedada eesel või poni. 18. sajandil õide puhkenud tööstusrevolutsioon tõi kommunikatsioonide paranemise ning üha arenev teede, kanalite ja raudteede võrk ja lõpuks ka aurulaevad löid võimaluse mahukamate lavastuste transpordiks. See valmistas ette pinnase karavanteatrite sünniks: kõik vajalik nii eluks kui ka etendusteks pakiti haagistesse, millega mööda ilma ringi reisida. Tavapärase oli see, et trupil oli vähemalt kaks karavani – üks, kus elati ja magati, ning teine, millega transporditi kogu lavastustegevuseks

vajaminevat. Oli ka selliseid karavane, millest sai pärast mahalaadimist lavakonstruktsiooni osa. Mööda Euroopat reisivad näitlejad ja trupid soodustasid oluliselt kultuuri- ja mõttevahetust ning tänu neile liikusid üle Euroopa ka värsked ideed ja uued žanrid. Nii ei ole üldse imekspandav, et võimudele jäid rändtrupid alatihti jalgu. Neilt nõuti erilubasid, milleks oli tihti eelmise peatuspunkti linnapea või külavanema kinnitus, et trupi moraalne kompass on õiges töökorras. Hiljem, 20. sajandil jäid moraalsed väärtused tagaplaanile, oluliseks sai rändteatri ideoloogiline meelestatus.

Rändteatri tähtsust maailma teatriajaloos on raske ülehinnata. See vorm on aegade algusest nõudnud etendajalt fanaasiaküllast, visuaalset mõtlemist, aga ka tehnilist meisterlikkust ning logistilist võimekust. Ka tänapäeval on rohkelt truppe, kellel ei ole oma püsivat kodusali ning lavastusi luues mõeldakse kohe ka sellele, kuidas neid võimalikult lihtsalt erinevatesse ruumidesse

kohandada. Koroonast tingitud ümberkorraldused on pannud paljusid vaatama väiksemate vormide poole, mida saaks esitada pisemate truppidega, ei nõuaks suuri rahalisi investeeringuid ning oleksid mobiilsed. Nendel otsingutel on taas jõutud karavanteatri juurde. Täna on Euroopas kasutusel mitmeid erinevad lahendusi, näiteks haagissuvilatest ümber ehitatud mini-teatrisaalid, järeлгаagistele seatud erilahendused või ka mustlaskaravanide stiilis vanaaegsed ratastel teatrisaalid.

Karavanteatrites improviseeritakse nii vormi kui ka sisuga, eksperimenteerides kõikide erinevate teatriliikidega, otsides sümbioose sõna-, nuku-, objekti-, materjali- ja multimeediateatriga. Oleme taas ajas, mil karavanidega rändavad trupid käivad külast külla, linnast linna festivalidel, väljakutel ja laatadel, tuues publikuni väga eri- ja omanäolist teatrikunsti.

Eesti Noorsooteater
Estonian Theatre for Young Audiences

TEATRI-IMED JÄTKUVAD NUKUTEATRIMUUSEUMIS! **Nukuteatrimuuseumis avaneb muinasjutuline teatrimaailm täis huvitavaid lugusid ja arendavaid tegevusi.**

Muuseumis saad kogeda, kuidas materjalist saab teatri väljendusvahend, proovida eri liiki nukke elama panna, rännata ringi teatriajaloos, katsetada, mis juhtub maski või varjusirmi taha minnes, tutvuda teatriametitega.

Lisaks toimuvad muuseumis:
etendused, töötodad,
kohtumised näitlejatega,
koolitunnid, sünnipäevapeod
ja veel palju loomingulist
ning põnevat!

noorsooteater.ee/muuseum

Sama päeva
teatripiletiga
muuseumikülastus
soodsam!

EESTI NOORSOOTEATRI TERVISE EEST HOOLITSEB REVAL-SPORT!

**Peresõbralik vee- ja
saunakeskus otse
südalinnas.**

Aia 20, Tallinn
tel 641 2068
revalsport.ee

SOODUSHINNAGA PARKIMINE EESTI NOORSOOTEATRI KÜLASTAJATELE

Eesti Noorsooteatri koostööpartner, parkimiskorraldaja Ühisteenused pakub soodushinnaga parkimisteenust valveta Rannamäe tee 5 parklas kõikidel nädalapäevadel. Fikseeritud tasu 3 tunni eest on 2 eurot. Soodushinnaga teenuse aktiveerimiseks saada sõnum sisuga: auto number, tühik, ENTEATER (näide: 123ABC ENTEATER) numbrile 1902. 3 tunni täitumisel jätkub teenus tavatariifi alusel: 30 minuti maksumus on 1.25 €. Parkimisteenuse lõpetamiseks helista numbril 1903.

LAVASTUSE VALMIMISE TEHNILINE MEESKOND

Lavastusala juhataja Anni Rajas

Tehniline juht Revo Koplus

Etendusteenistuse juht Airike Vipp

Dekoratsioonid, butafooria valmistasid Annika Aedma, Kári Arason, Andres Josing, Madli Liiva, Krista Norden, Margus Tamme, Evelin Vassar Rätsepmeisterid Tiiu Peterson, Ursula Goldstein

Etenduse juht ja rekvisiitor Elise Holter

Kostümeerija Kristel Hansen

Grimeerija Triin Klaas

Valgustehnik Madis Kirkmann

Helitehnik Mait Visnapuu ja Aigar Vals

Lavameister Kaspar Erik Lind

Kava koostas Sirlen Rekkor

Kava kujundas Helmi-Elfriede Arrak

LAVASTUSE MUUSIKA MÄNGIS SISSE ANSAMBEL KOOSSEISUS

Eno Kollom, Henry Tiisma, Nestor Ljutjuk, Kaspar Uljas

KARAVANTEATRI EHITUS JA TEHNILISED LAHENDUSED

Revo Koplus, Kári Arason, Madis Kirkmann, Mait Visnapuu, Aigar Vals, Andres Josing, Margus Tamme

KARAVANTEATRI VÄLINE DISAIN

Helmi-Elfriede Arrak

TÄNAME: Tallinna Kirjanduskeskuse Tammsaare muuseum

KULTUURIMINISTEERIUM

muuseumikaart

partner ✱

PEREKAART

PILETILEVI

TallinnCard

/// ÜHISTEENUSED

 TALLINK Hotels

AITAN LAPSI

EESTI NOORSOOTEATER

teatrijuht Leino Rei / kunstiline juht Mirko Rajas
peakunstnik Rosita Raud / etendusteenistuse juht Airike Vipp
turundusjuht Piia-Berta Piir-Kuusmik kommunikatsioonijuht Helena Läks
muuseumi juhataja Iti Niinemets / lavastusala juhataja Anni Rajas
tehniline juht Revo Koplus / haldusjuht Ahto Paju / festivali juht Leino Rei
projektijuht Sirlen Rekkor / IT- ja multimeediaspetsialist Indrek Rammus
büroo- ja personalijuht Helika Nõmm / pearaamatupidaja Nele
Brandmeister / raamatupidaja Annika Visnapuu
kirjandustoimetajad Lisanna Lajal, Kati Kuusemets
disainer Helmi-Elfriede Arrak / näitlejad Maria Ehrenberg, Anti Kobin,
Laura Kukk, Helle Laas, Getter Meresmaa, Jevgeni Moissejenko,
Hardi Möller, Mart Müürisepp, Laura Nõlvak, Katri Pekri, Steffi Pähn,
Karl Sakrits, Doris Tislar, Tiina Tõnis, Taavi Tõnisson, Joosep Uus,
Risto Vaidla / grimeerijad Triin Klaas, Signe Mallene
etenduse juhid ja rekvisiitorid Elise Holter, Liisi Tegelman, Reet Loderaud,
Liisa-Lii Tamme / valgusala juhataja Madis Kirkmann / valgustehnikud
Targo Miilimaa, Triin Rahn / video- ja heliosakonna juhataja Mait Visnapuu
video- ja helitehnikud Aigar Vals, Mikk Mengel / video-, valgus- ja
helitehnik Erik Pello / vanemkostümeerija Kristel Hansen
kostümeerija Tiina Salmus / pealavameister Janek Saareli
lavameistrid Kaspar Erik Lind, Mikk-Artur Ostrov, Oliver Puju, Steffi Viita,
Martin Reinart, Tanel Riik / nukumeistrid Annika Aedma, Evelin Vassar
butafoor-dekoraator Madli Liiva / dekoraator Krista Norden
dekoratsioonimeistrid Kàri Arason, Andres Josing, Mihkel Niinemets
rätsepmeistrid Ursula Goldstein, Tiiu Peterson / nukumehaanik
Margus Tamme / rekvisiitor-varustaja Riho Tammert
müügijuht Anneli Albert / müügiadministraatorid Karmen Mägi, Viivi Palm
teenindusjuhi kohusetäitja Jane Kütson / publikuteenindajad
Mari Akkermann, Viia Mänd, Eha Simson, Edith Horm, Signe Kamp,
Madli Rätšnik, Tiia Sander, Tiina Türnpuu, Helle Veskimägi,
Rebecca Rätšnik, Elizabeth Teng, Elis Listra, Hiie Kalas, Viivi Palm,
Elle Himma, Luisa Susanna Kütson, Caroline Murumägi, Marge Saarik,
Meeri Elisabeth Paltmann, Tiina Kuningas, Minna Viinalass
kohviku juhataja Lili Tiks / kokk Heli Kann / kohvikuteenindajad
Alissija-Elisabet Jevtjukova, Niina Lõhmus, Triinu Saaremägi,
Eliisa Madeleine Ots, Marta Leena Sildvee / muuseumikuraator Gerli Mägi
muuseumijuhendajad Laura Linna, Liisa Luhakivi, Karmen-Eliise Kiidron
puhastusteenindajad Illar Kask, Ilona Avdejeva, Kif Tamme,
Svetlana Fortõgina, Joosep Pedajas

Eesti Noorsooteater

@eestinoorsooteater

Eesti Noorsooteater
Lai 1 / Nunne 4 • 10133 Tallinn
Info ja piletite tellimine
6679 555 / kassa@noorsooteater.ee
noorsooteater.ee